IRFAN
AKADEMIYASI
ILM • TA'LIM • TARAQQIYOT

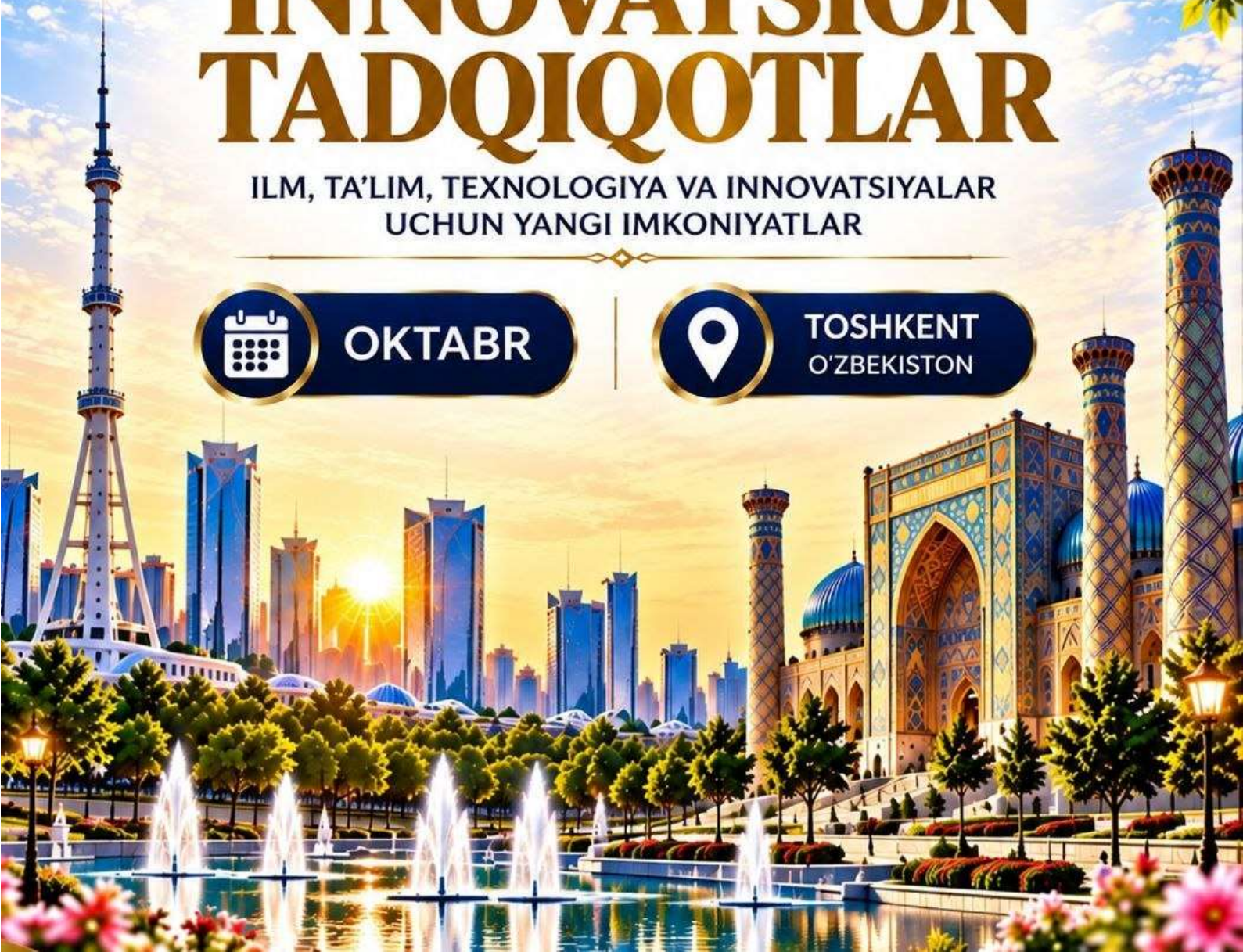
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILM, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA INNOVATSIYALAR
UCHUN YANGI IMKONIYATLAR

OKTABR

TOSHKENT
O'ZBEKISTON

DIDAKTIK O'YINLAR ORQALI BOLALARNING BOG'LANISHLI NUTQINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Meliboyeva Sadoqat Doniyorbek qizi

To'raqo'rg'on 1-texnikum

https://doi.org/10.5281/zenodo.23296876

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning bog'lanishli nutqini didaktik o'yinlar vositasida rivojlantirish metodikasi nazariy va amaliy jihatdan asoslab berilgan. Maqola maqsadi – bog'lanishli nutqning dialogik va monologik shakllarini shakllantirishga yo'naltirilgan didaktik o'yinlar tizimini aniqlash va uning samaradorligini baholash mezonlarini ishlab chiqishdir. Ishda ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlili, pedagogik kuzatuv, diagnostik topshiriqlar va pedagogik tajriba usullaridan foydalanildi. Didaktik o'yinlar uch bosqichli (tayyorgarlik, shakllantiruvchi, mustahkamlovchi) tizimda qo'llanganda bolalar nutqining izchilligi, mantiqiyligi va lug'aviy boyligi ortishi asoslandi. Maqola tarbiyachilar, metodistlar va maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalari uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: bog'lanishli nutq; didaktik o'yin; maktabgacha ta'lim.

1. KIRISH (INTRODUCTION)

Bog'lanishli nutq – bolaning fikrini izchil, mantiqiy, grammatik jihatdan to'g'ri va tushunarli bayon etish qobiliyati bo'lib, u maktabgacha yoshdagi nutq o'stirishning markaziy vazifasi hisoblanadi. Nutq bolaning tafakkuri, muloqot madaniyati va keyingi maktab ta'limidagi muvaffaqiyati bilan bevosita bog'liq. L.S. Vygotskiy fikricha, nutq va tafakkur o'zaro uzviy rivojlanadi, bola ichki fikrini tashqi nutqda ifodalashni muloqot jarayonida o'rganadi. Shu bois bog'lanishli nutqni rivojlantirish bolaning umumiy aqliy kamolotini ta'minlovchi omil sifatida qaraladi.

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimi islohotlari sharoitida bolalar nutqini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonunda bolaning shaxsiy, ijtimoiy va kommunikativ rivojlanishi ta'lim sifatining muhim ko'rsatkichi sifatida belgilangan. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturida ham nutq o'stirish

alohida rivojlanish sohasi sifatida berilgan bo‘lib, bolalarning o‘z fikrini ifodalash, voqea-hodisani izchil hikoyalash ko‘nikmalarini shakllantirish talab etiladi.

Muammoning dolzarbligi shundaki, amaliyotda tarbiyachilar ko‘pincha lug‘at boyitish va tovush talaffuzini to‘g‘rilashga e’tibor beradi, bog‘lanishli nutq esa taqlid va yodlashga asoslangan mashg‘ulotlar bilan cheklanadi. Natijada bolalar rasm asosida hikoya tuzish, ertakni qayta so‘zlash, o‘z tajribasidan hikoya qilishda qiyinchilikka uchraydi: gaplar uzuq-yuluq, voqealar ketma-ketligi buziladi, bog‘lovchi vositalar kam qo‘llanadi.

O‘yin maktabgacha yoshdagi bolaning yetakchi faoliyati hisoblanadi. A.P. Usova o‘yinni nutq o‘stirishning samarali vositasi sifatida ta’riflab, bola o‘yin vaziyatida nutqiy faolligining yuqori bo‘lishini ko‘rsatgan. F.A. Soxin va O.S. Ushakova bog‘lanishli nutq rivojlanishining yosh bosqichlari va metodik yo‘llarini yoritgan [3; 6]. M.M. Alekseeva va V.I. Yashina didaktik o‘yinlarni nutq o‘stirish metodikasining asosiy usullaridan biri sifatida tavsiflaydi. Shunga qaramay, didaktik o‘yinlarni bog‘lanishli nutqning aniq turlari (tasviriy, bayon, mulohaza) bo‘yicha tizimlashtirish masalasi yetarli ishlab chiqilmagan.

Bog‘lanishli nutq maktabgacha yoshda bosqichma-bosqich shakllanadi. Kichik yoshda bola asosan vaziyatli nutqdan foydalanadi: u ko‘rgan yoki bevosita qatnashgan voqea haqida kattalar savoliga qisqa javob beradi. O‘rta va katta guruhda esa kontekstli nutq paydo bo‘ladi, ya’ni bola vaziyatga bog‘liq bo‘lmagan holda hikoya qiladi, tasvirlaydi va fikr yuritadi. Bu o‘tish o‘z-o‘zidan sodir bo‘lmaydi, u maxsus tashkil etilgan nutqiy faoliyat va tarbiyachining maqsadli rahbarligini talab qiladi. Didaktik o‘yinlar aynan shu o‘tishni tabiiy sharoitda ta’minlaydi, chunki o‘yin qoidasi bolani tushunarli va to‘liq gapirishga undaydi.

Mavzu bo‘yicha ilmiy manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, rus tilli metodik adabiyotlarda bog‘lanishli nutq turlari (suhbat, qayta so‘zlash, hikoyalash) batafsil ishlab chiqilgan, ammo o‘zbek tilidagi maktabgacha ta’lim amaliyotida ularni didaktik o‘yinlar bilan uyg‘unlashtiruvchi aniq, bosqichli va mezonlarga asoslangan metodikalar yetarli darajada ommalashmagan. Mazkur maqola ana shu bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan.

Maqolaning maqsadi – didaktik o‘yinlar orqali maktabgacha yoshdagi bolalarning bog‘lanishli nutqini rivojlantirish metodikasini asoslash va uning pedagogik shartlarini

aniqlash. **Vazifalari:** (1) bog‘lanishli nutq va didaktik o‘yin tushunchalarining ilmiy mohiyatini tahlil qilish; didaktik o‘yinlarning nutqiy imkoniyatlarini aniqlash; o‘yinlarni tanlash va qo‘llashning bosqichli metodikasini ishlab chiqish; samaradorlik mezonlarini belgilash.

2. METODLAR (METHODS)

Maqolada quyidagi usullardan foydalanildi:

- ilmiy-pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish va umumlashtirish;
- bolalar nutqini pedagogik kuzatish;
- diagnostik topshiriqlar (rasm asosida hikoya tuzish, ertakni qayta so‘zlash, ketma-ket rasmlar bo‘yicha bayon, o‘z tajribasidan hikoya);
- pedagogik tajriba (aniqlovchi, shakllantiruvchi va nazorat bosqichlari);
- natijalarni miqdoriy va sifat jihatdan taqqoslash.

Maqola ishtirokchilari. Tajribada 5–6 yoshli (maktabga tayyorlov guruhi) bolalar ishtirok etishi mo‘ljallangan; ular tajriba va nazorat guruhlariga bo‘linadi. Guruhlar yosh, nutqiy rivojlanish boshlang‘ich darajasi va ta’lim dasturi bo‘yicha tenglashtiriladi. Nazorat guruhida an’anaviy mashg‘ulotlar, tajriba guruhida esa quyida bayon etilgan didaktik o‘yinlar tizimi qo‘llanadi.

Baholash mezonlari. Bog‘lanishli nutq darajasi to‘rt mezon bo‘yicha 3 ballik tizimda baholanadi (1 – past, 2 – o‘rta, 3 – yuqori): (1) mazmun to‘liqligi va voqealar ketma-ketligi; (2) mantiqiy bog‘lanish (gaplar va qismlarning o‘zaro aloqasi, bog‘lovchi vositalar); (3) lug‘aviy boylik va so‘z tanlash aniqligi; (4) grammatik to‘g‘rilik va mustaqillik (kattalar yordamisiz bayon qilish). Bu mezonlar V.V. Gerbova va O.S. Ushakovaning bog‘lanishli nutq tahlili yondashuvlariga asoslangan.

Har bir mezon bo‘yicha daraja tavsiflari quyidagicha belgilanadi (1-jadval).

1-jadval. Bog‘lanishli nutq darajalarining tavsifi

Daraja	Past (1 ball)	O‘rta (2 ball)	Yuqori (3 ball)

Daraja	Past (1 ball)	O‘rta (2 ball)	Yuqori (3 ball)
Mazmun va ketma-ketlik	Alohida gaplar, voqealar ketma-ketligi buzilgan	Asosiy voqealar bor, ayrim qismlar tushib qolgan	Boshlanma, asosiy qism, yakun to‘liq
Mantiqiy bog‘lanish	Bog‘lovchi vositalar deyarli yo‘q	Bog‘lovchilar kam va bir xil qo‘llanadi	Turli bog‘lovchi va olmoshlar o‘rinli qo‘llanadi
Lug‘at	Lug‘at kambag‘al, so‘zlar takrorlanadi	Lug‘at yetarli, aniqlik ba’zan yetishmaydi	Aniq, boy va obrazli so‘zlar
Grammatika va mustaqillik	Ko‘p xatolar, doimiy yordam talab etiladi	Ayrim xatolar, qisman yordam kerak	Xatosiz yoki 1–2 xato, yordamsiz

3. NATIJALAR (RESULTS)

3.1. Nazariy tahlil natijalari

Bog‘lanishli nutq ikki shaklga bo‘linadi: **dialogik** (suhbat, savol-javob, muloqot) va **monologik** (hikoya, qayta so‘zlash, tasvirlash, mulohaza). J. Piaje bolalar nutqini egosentrik va ijtimoiylashgan turlarga ajratib, ijtimoiy muloqot jarayonida nutq mazmunan murakkablashishini ko‘rsatgan. J. Bruner esa bolaning tilni kattalar bilan o‘zaro ta’sir va takrorlanuvchi o‘yin “formatlari” orqali o‘zlashtirishini asoslagan. Demak, qoidasi va o‘yin vaziyati aniq belgilangan didaktik o‘yinlar bolaga nutqiy ko‘nikmani takroriy, tabiiy va motivatsion qulay sharoitda mashq qilish imkonini beradi.

Didaktik o‘yin – o‘quv maqsadi o‘yin shaklida ifodalangan faoliyat bo‘lib, uning uch tarkibiy qismi mavjud: didaktik vazifa, o‘yin harakati va o‘yin qoidasi. Nutq o‘stirishda didaktik vazifa nutqiy mazmunga ega bo‘ladi (masalan, tasvirlab bering, ketma-ketlikni so‘zlab bering). S.N. Seytlin bolaning nutqiy ijodkorligi va til tuyg‘usi o‘yin va muloqotda shakllanishini ta’kidlaydi.

3.2. Didaktik o‘yinlar tizimi

Tahlil asosida didaktik o‘yinlar bog‘lanishli nutq turlariga qarab quyidagicha tizimlashtirildi (2-jadval).

2-jadval. Nutqiy vazifalarga mos didaktik o'yinlar

Nutqiy vazifa	**Didaktik o'yin turi (misol)**	**Rivojlanadigan ko'nikma**
Tasviriy nutq	"Topib ayt" (predmetni belgilari bo'yicha tavsiflash), "Sehrli xalta"	Sifat, belgi, xususiyat bo'yicha izchil tasvirlash
Bayon (hikoya)	"Rasmlarni joyiga qo'y", "Ertak davom ettir"	Voqealar ketma-ketligi, boshlanma–asosiy qism–yakun
Qayta so'zlash	"Ertak qahramonlari", "Kim nima dedi?" (stol teatri)	Matn mazmunini saqlash, dialogni uzatish
Mulohaza	"Nima uchun?", "Nima bo'lardi, agar..."	Sabab-oqibat bog'lanishi, dalil keltirish
Dialogik nutq	"Do'kon", "Shifokor" (syujetli-rolli didaktik o'yin)	Savol berish, javob qaytarish, muloqot odobi

Jadvaldagi o'yinlarning uchtasi namuna sifatida batafsil tavsiflanadi.

"Topib ayt" o'yini (tasviriy nutq). Didaktik vazifa: predmetni uning belgilari bo'yicha tavsiflash. O'yin harakati: bola xaltadan olingan o'yinchoqni boshqalarga ko'rsatmay, rangi, shakli, o'lchami, materiali va vazifasi haqida gapiradi. O'yin qoidasi: predmet nomini aytish mumkin emas, tavsif kamida uchta belgidan iborat bo'lishi kerak. Tarbiyachi avval o'zi namuna ko'rsatadi ("U yumaloq, qizil, sakraydi..."), so'ng bolalarni sodda tavsifdan batafsil tavsifga olib boradi. Natijada bolalar sifat va fe'llarni faol qo'llaydi, gaplarni mantiqiy tartibda bog'lashga o'rganadi.

"Rasmlarni joyiga qo'y" o'yini (bayon). Didaktik vazifa: voqealar ketma-ketligini aniqlash va bog'lanishli hikoya tuzish. Bolalarga 3–4 ta syujetli rasm aralash holda beriladi. Bola rasmlarni to'g'ri tartibda joylashtiradi va har bir rasm bo'yicha gap tuzadi, so'ng gaplarni "avval", "keyin", "nihoyat" kabi bog'lovchi so'zlar bilan birlashtiradi. O'yin qoidasi: boshqa bola tartibni to'g'rilashdan oldin hikoyani oxirigacha tinglaydi. Bu o'yin hikoyaning boshlanmasi, asosiy qismi va yakunini ajratishga yordam beradi.

"Do'kon" o'yini (dialogik nutq). Didaktik vazifa: muloqot qoidalariga amal qilib

savol berish va javob qaytarish. Bolalar sotuvchi va xaridor rollarini bajaradi. Sotuvchi "Sizga nima kerak?", xaridor esa "Menga ... bering, iltimos" kabi nutq shakllarini qo'llaydi. Tarbiyachi muloqot odobi (salomlashish, minnatdorchilik bildirish, xayrlashish) bo'yicha namuna beradi va rollar almashtirilganda nutq tuzilmalarini murakkablashtirib boradi.

Mnemojadval – nutqiy mazmunni shartli belgilar (rasm, piktogramma, sxema) orqali berish usuli bo'lib, u bolaning xotirasini yengillashtiradi va hikoya rejasini ko'rinma shaklga keltiradi. Masalan, ertakni qayta so'zlashda har bir qahramon va voqea alohida belgi bilan beriladi; bola belgilarga tayanib, ketma-ketlikni yo'qotmasdan hikoyalaydi. Vaqt o'tishi bilan belgilar soni kamaytirilib, bola tayanchsiz so'zlashga tayyorlanadi.

3.3. Metodikaning bosqichlari

1-bosqich – tayyorgarlik (lug'at va gap tuzish). Predmetli va so'zli o'yinlar ("Nima ortiqcha?", "Bir so'z – ko'p so'z") yordamida bolalar lug'ati faollashtiriladi, oddiy va yoyiq gaplar tuziladi. Tarbiyachi namuna beradi, savol orqali bolani yo'naltiradi.

2-bosqich – shakllantiruvchi (bog'lanishli bayon). Rasmli, stol-bosma va dramalashtirish o'yinlari qo'llanadi. Bolalar tayanch rasm yoki mnemojadval (sxema) asosida 3–5 gapdan iborat bayon tuzadi. Tarbiyachi ommaviy tuzatishdan voz kechib, "qo'shimcha savol" va "davom ettirish" usullaridan foydalanadi.

3-bosqich – mustahkamlovchi (mustaqil nutq). Ijodiy o'yinlar ("O'zim ertak to'qiyman", "Hikoya zanjiri") orqali bolalar mustaqil, tayanchsiz hikoya tuzadi, bir-birining nutqini baholaydi va to'ldiradi. Har bir o'yin quyidagi tarkibda rejalashtiriladi: nutqiy maqsad → jihozlar → o'yin qoidasi → tarbiyachi namunasi → bolalar bayoni → qisqa tahlil.

Metodika amaliyotda quyidagi namunaviy mashg'ulot tuzilmasi asosida qo'llanadi (4-jadval).

4-jadval. Didaktik o'yinli nutq mashg'ulotining tuzilmasi (25–30 daqiqa)

Bosqich	**Faoliyat mazmuni**	**Vaqt**
Motivatsiya	O'yin vaziyatini yaratish, qiziqtiruvchi savol yoki sehrli qahramon (mushuk, quyoncha) bilan tanishtirish	3–4 daqiqa

Bosqich	Faoliyat mazmuni	Vaqt
Namuna	Tarbiyachi hikoya yoki tavsif namunasini beradi, tayanch rasm va mnemojadvalni tushuntiradi	5 daqiqa
O‘yin	Bolalar o‘yin qoidasiga amal qilib juft va kichik guruhlarda gapiradi	10–12 daqiqa
Mustaqil bayon	Ikki-uch bola butun guruh oldida tayanchsiz hikoya qiladi, tengdoshlar savol beradi	5–6 daqiqa
Yakun	Qisqa tahlil: nima yoqdi, qanday so‘zlarni o‘rgandik; ota-onalarga uy topshirig‘i	2–3 daqiqa

Mashg‘ulotda tarbiyachining roli nazoratchi emas, balki muloqot hamkori bo‘lishi talab etiladi: u bolaning gapini to‘xtatmaydi, xatoni ochiq tanqid qilmaydi, balki to‘g‘ri shaklni o‘z gapida takrorlab beradi (masalan, bola “Quyon bog‘ga bordi, sabzi yedi” deganda, tarbiyachi “Ha, quyon bog‘ga borib, mazali sabzi yedi”, deb davom ettiradi). Bu usul bolaning nutqiy faolligini susaytirmasdan, grammatik to‘g‘ri shaklni o‘zlashtirishga yordam beradi. Shuningdek, yosh xususiyatlari hisobga olinadi: 5 yoshli bolalarda 2–3 gapli oddiy hikoya, 6 yoshda esa 5–7 gapli rejali bayon maqsad qilib qo‘yiladi.

O‘yinlarni tanlashda quyidagi didaktik tamoyillarga rioya qilinadi: bolaning hayotiy tajribasiga yaqinlik, qiyinlikning bosqichma-bosqich ortishi, ko‘rgazmalilik, faollik va hamkorlik. Tajribali tarbiyachilar o‘yin mavzularini fasl, bayram va oila hayoti bilan bog‘lasa, bolalarning nutqiy ifodasi boyiydi, chunki bola o‘ziga tanish voqea-hodisalar haqida gapirishda erkin bo‘ladi.

3.4. Diagnostik natijalarni qayd etish

Tajriba natijalari baholash mezonlari bo‘yicha 3-jadvalda qayd etiladi (o‘rtacha ball). Nazariy asoslarga ko‘ra, o‘yinlar tizimli qo‘llangan guruhda mantiqiy bog‘lanish va mustaqillik ko‘rsatkichlarida eng sezilarli o‘sish kutiladi, chunki aynan shu mezonlar muloqotli o‘yin faoliyatida mashq qilinadi.

3-jadval. Bog'lanishli nutq ko'rsatkichlari (o'rtacha ball, 1–3)

Mezon	**Nazorat (boshida)**	**Nazorat (oxirida)**	**Tajriba (boshida)**	**Tajriba (oxirida)**
Mazmun to'liqligi	—	—	—	—
Mantiqiy bog'lanish	—	—	—	—
Lug'aviy boylik	—	—	—	—
Grammatik to'g'rilik, mustaqillik	—	—	—	—

Izoh: bo'sh maydonlar muallifning tajriba ma'lumotlari bilan to'ldiriladi.

4. MUHOKAMA (DISCUSSION)

Maqola shuni ko'rsatadiki, didaktik o'yinlar bog'lanishli nutqni rivojlantirishda an'anaviy mashg'ulotlarni to'ldiruvchi va kuchaytiruvchi vosita hisoblanadi. Birinchidan, o'yin bolaning ichki motivatsiyasini oshiradi: bola o'yin qoidasiga amal qilish uchun gapirishga ehtiyoj sezadi. Bu D.B. Elkonin ta'kidlagan o'yin faoliyatining ijtimoiy-kommunikativ tabiatiga mos keladi. Ikkinchidan, o'yin vaziyati kattalar bosimini kamaytirib, nutqiy xatodan qo'rqishni yo'qotadi, bu ayniqsa uyatchan va nutqi sust rivojlangan bolalar uchun muhim.

Uchinchidan, o'yinlarning bosqichli tizimi Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" g'oyasi bilan uyg'un: tarbiyachi bolaga hozircha mustaqil bajara olmaydigan nutqiy vazifani namuna va tayanch vositalar bilan bajartiradi, so'ng yordamni asta-sekin kamaytiradi. Mnemojadval va tayanch rasmlar bu jarayonda "nutqiy iskala" vazifasini o'taydi.

To'rtinchidan, metodikaning samaradorligi bir qator shartlarga bog'liq: (a) o'yinning nutqiy maqsadi aniq bo'lishi; (b) bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish; (v) tarbiyachining nutqiy namunasi to'g'ri va boy bo'lishi; (g) o'yin raqobatga emas, hamkorlikka asoslanishi; (d) oila bilan hamkorlik, ya'ni ota-onalar uyda ham sodda so'z o'yinlarini qo'llashi.

Beshinchidan, didaktik o'yinlar bolaning ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga ham ta'sir

qiladi. Guruhda gapirish, navbat kutish, tengdoshni tinglash va uning fikrini to‘ldirish ko‘nikmalari muloqot madaniyatining asosini tashkil etadi. Bu esa maktabga tayyorgarlikning muhim jihati bo‘lib, bolaning darsda javob berish, savol berish va fikrini asoslash qobiliyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Metodikaning amaliy ahamiyati shundaki, undan tarbiyachilar, metodistlar va ota-onalar foydalanishi mumkin. Tarbiyachilar uchun o‘yinlar tizimi mashg‘ulot rejalashtirishda tayyor tuzilma bo‘lib xizmat qiladi, metodistlar uchun esa nutq rivojlanishini kuzatishning aniq mezonlarini beradi. Ota-onalar esa uy sharoitida sodda o‘yinlar (“Bugun nima qildik?”, “Rasm bo‘yicha hikoya”) orqali bolaning nutqiy faolligini qo‘llab-quvvatlashi mumkin. Shu tariqa bog‘cha va oila hamkorligi nutq rivojlanishining uzluksizligini ta’minlaydi.

Maqolaning cheklovlari: metodika kichik tanlanmada sinovdan o‘tkazilishi mumkin va natijalar tarbiyachining malakasiga bog‘liq. Kelgusida o‘zbek tilining o‘ziga xos xususiyatlari (agglyutinativlik, qo‘shimchalar tizimi, so‘z tartibi) bilan bog‘liq nutqiy xatolarni tahlil qiluvchi o‘yinlarni ishlab chiqish, shuningdek ikki tilli guruhlarda sinash maqsadga muvofiq.

XULOSA

Didaktik o‘yinlar maktabgacha yoshdagi bolalarning bog‘lanishli nutqini rivojlantirishning samarali vositasidir. Nutqiy vazifa turiga ko‘ra tizimlashtirilgan va uch bosqichda qo‘llangan o‘yinlar bolalarda mazmun to‘liqligi, mantiqiy izchillik, lug‘aviy boylik va mustaqil bayon ko‘nikmalarini shakllantiradi. Amaliy tavsiyalar:

- har bir mashg‘ulotga kamida bitta nutqiy didaktik o‘yin kiritish;
- tayanch rasm va mnemojadvaldan foydalanish;
- o‘yinlarni sodda tasvirdan ijodiy hikoyagacha murakkablashtirib borish;
- natijalarni to‘rt mezon bo‘yicha muntazam kuzatish;
- ota-onalar bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotskiy L.S. Myshlenie i rech. – Moskva: Labirint, 1999 (birinchi nashr: 1934).
2. Elkonin D.B. Psixologiya igry. – Moskva: Pedagogika, 1978.

3. Sokhin F.A. Razvitie rechi detey doshkolnogo vozrasta. – Moskva: Prosveshchenie, 1984.
4. Usova A.P. Rol igry v vospitanii detey. – Moskva: Prosveshchenie, 1976.
5. Alekseeva M.M., Yashina V.I. Metodika razvitiya rechi i obucheniya rodnomu yazyku doshkolnikov. – Moskva: Akademiya, 1997.
6. Ushakova O.S. Razvitie rechi doshkolnikov. – Moskva: Izd-vo Instituta psixoterapii, 2001.
7. Gerbova V.V. Razvitie rechi v detskom sadu. – Moskva: Mozaika-Sintez, 2005.
8. Piaget J. The Language and Thought of the Child. – London: Routledge & Kegan Paul, 1926.
9. Bruner J. Child's Talk: Learning to Use Language. – New York: W.W. Norton, 1983.
10. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni, O'RQ-595-son, 2019-yil 16-dekabr.
11. "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim muassasalarining davlat o'quv dasturi. – Toshkent, 2018.
12. Tseytlin S.N. Yazyk i rebenok: Lingvistika detskoy rechi. – Moskva: Vlados, 2000.